

УДК 339.138

О.Л.ПОДГОРНИЙ

Санаторій „Нижея Ореанда”, м.Ялта (АР Крим)

В.І.ТОРКАТЮК, д-р техн. наук, Н.А.АНЕНКОВА, Н.М.ВЛАЩЕНКО,
Д.В.БУТНИК, МУСА САЛЕХ ШАГИН, І.С.ПУДОВА, В.В.БЕРЕЖНОЙ
Харківська національна академія міського господарства

**КОМПЛЕКСНА ДІАГНОСТИКА СТІЙКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ОБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ДО РИНКОВИХ ВІДНОСИН
(на прикладі м. Велика Ялта АР Крим)**

Розвиток туризму на Україні в сучасних умовах характеризується тенденціями стабільного зростання, глобального та синергетичного розвитку і позитивного впливу на соціально-економічний розвиток регіонів України, зокрема м.Ялта. Зростання туристичних потоків обумовлено дією широкого кола чинників соціального, економічного, демографічного, історичного та інноваційного характеру, які впливають на стійкість туристичної галузі, особливо в умовах нестабільності, яка має місце в умовах трансформації економіки України до ринкових взаємовідносин. У роботі розроблена методика формування інвестиційних пріоритетів в туристичній галузі, яка підпорядковує процеси аналізу та відбору реальних інвестицій до неї за комплексним критерієм – функцією загальної інвестиційної надійності, що дозволяє за факторами та їх групами достовірно встановити міру збереження чи втрати стійкості туристичної галузі за встановленою шкалою і діагностувати стан галузі – від абсолютно стійкої до повної втрати стійкості.

Актуальність даної роботи обумовлена тим, що в умовах вступу України на новий шлях розвитку, стрімко зростає потік активної ділової діяльності, що обумовлює зростаючі вимоги до якості обслуговування бізнесменів і туристів.

У процесі розвитку міста міські власті цікавить створення найбільшої кількості можливостей для притоку до нього фінансових ресурсів, що дозволяє місту повною мірою реалізувати свій потенціал, який приведе до зростання рівня життя його населення. При збільшенні надходження коштів у процесі реалізації програм інвестиційної діяльності частина з них може бути направлена на реінвестування виробництва. Створення можливостей для притоку інвестицій в місто (поліпшення інвестиційного клімату) є однією з головних задач управління процесом його розвитку [1].

У сучасних соціально-економічних умовах проблема надання туристичних послуг України є однією з основних. Залежно від ефективності туристичного обслуговування громадян України залежить рівень ефективності функціонування економіки України.

Прискорення виходу туристичної галузі з кризи вимагає дослідження проблем стійкого розвитку на основі взаємопогоджуваного

обліку високого рівня економічної ефективності з економічною безпекою як на галузевому, так і державному рівнях і розробки ефективних шляхів туристичного комплексу до конкурентного середовища.

Необхідність державного підходу до рішення проблем керування діяльністю цього комплексу є основною умовою підвищення ефективності функціонування туристичної галузі України.

Однак, процес формування механізму господарювання на сучасному етапі йде досить повільно, оскільки використання комплексного підходу до цього в існуючих публікаціях [2-6] розкрито неповно, що викликає необхідність розробки організаційних, економічних і фінансово-кредитних елементів механізму господарювання в туристичному комплексі.

Наукове обґрунтування елементів економіко-організаційного механізму, яке забезпечує стабільний розвиток і ефективність виробничо-фінансової діяльності туристичних підприємств, попередження фінансової кризи та їх банкрутства обумовили необхідність виконання всебічного аналізу методології і методів удосконалювання їх діяльності в умовах трансформації економіки України до ринкових відносин в туристичній галузі.

Розвиток ринкової економіки вимагає перегляду поглядів на форми власності, зміни яких супроводжуються трансформацією усіх елементів господарського механізму. Туристична установа стала основною ланкою в курортно-туристичній галузі, де здійснюється єднання інтересів суспільства, колективу й окремих працівників. Оцінити ефективність роботи туристичної установи можна на основі економічного аналізу, який являє собою форму управління і виступає як особлива ланка в системі господарського механізму. Аналіз господарської діяльності є найбільш істотною частиною економічного аналізу. Він зводиться до одержання достовірної інформації про стан господарських справ на підприємстві (в об'єднанні), обробці цієї інформації, установленню ступеня виконання процесу забезпечення туристичними послугами, виявленню якісної і кількісної залежностей між системою чинників і кінцевих результатів виробничої діяльності з метою розробки оптимальних управлінських господарських рішень для впливу на соціально-економічні процеси.

Основні задачі аналізу виробничо-господарської діяльності туристичних організацій зводяться до:

1. оцінки підсумків виконання планових завдань і договірних зобов'язань; пошуку резервів для збільшення об'єму оздоровлення працюючих, поліпшення якості надання послуг, зниження витрат і підвищення привабливості;

2. поліпшення організації діяльності і управління ними з метою підвищення їх ефективності;

3. визначення характеру зміни показників діяльності і соціально-економічних процесів з метою розробки заходів щодо їхньої зміни в потрібному напрямку.

Послідовний і систематичний економічний аналіз дозволяє керівникам і трудовим колективам глибше вникати в процес обслуговування і господарської справи, вибирати оптимальні варіанти рішення економічних задач.

В умовах трансформації України до ринкових відносин, удосконалювання господарського механізму і перебудови організаційної структури управління, роль аналізу господарської діяльності значно зростає. Це викликано наступними обставинами.

З приходом ринкової економіки ускладнюються господарські зв'язки, що вимагає чіткішого регулювання відносин між господарськими ланками. Головним чинником розвитку ринкової економіки в сучасних умовах є постійне підвищення ефективності виробництва. Тому необхідно швидше впроваджувати у виробництво інноваційні досягнення, вишукувати резерви виробництва, поліпшувати використання усіх видів ресурсів, вчасно розраховувати ефективність організаційно-технічних заходів. Це також сфера аналізу.

Господарські права підприємств (об'єднань) останнім часом з переходом на ринкові відносини значно розширилися, а їх матеріальні і фінансові ресурси збільшилися. Це веде до того, що підприємства (об'єднання) самі визначають напрямки виробничо-господарської діяльності і конкретні шляхи реалізації директивних вказівок вищих органів. Для цього потрібний розрахунок і аналіз.

Аналіз господарської діяльності в туристичному обслуговуванні повинен враховувати технологічні й організаційно-економічні особливості цієї галузі.

Усі ці комплексні питання і проблеми сконцентровано в тій чи іншій мірі в діяльності туристичного комплексу м. Велика Ялта.

Реформування економіки України передбачає впровадження ринкових відносин у всіх галузях народного господарства, у тому числі і туристичного. Відповідно до основних положень Програми державної приватизації значна кількість туристичних установ України змінили форму власності з державної на недержавну. Ці перетворення жадають від таких підприємств пошуку нових підходів до управління, що дозволять успішно функціонувати в сформованих умовах, оскільки, як показує досвід їх роботи, існуючий підхід, орієнтований на раціональне управління ресурсами, у даній ситуації не можна застосувати.

Дослідження вітчизняних і закордонних вчених свідчать, що першоосновою успіху в туристичній галузі в умовах ринку є постановка правильних цілей і орієнтація туристичної установи на безпосереднє їхнє досягнення з мінімально можливими витратами, тобто результативний підхід до управління. Його реалізація являє собою складну наукову проблему, рішення якої пов'язано із здійсненням усвідомленого, гнучкого управління результатами, адекватного стану як зовнішнього, так і внутрішнього середовища туристичної установи.

Крім того, досвід функціонування туристичних установ, у тому числі і в м.Велика Ялта, у сучасних умовах господарювання обумовлює необхідність переосмислення раніше отриманих результатів і рішення комплексу задач, що знову виникли. В свою чергу, методичні рекомендації по реалізації результативного підходу до управління, що існують зараз, не враховують специфіки діяльності туристичних установ. Це, в першу чергу, стосується методичних розробок для оцінки успіху туристичних установ, що складають ядро приватизованих елементів галузі.

Таким чином, має місце проблемна ситуація – протиріччя між існуючими методами управління туристичними комплексами м. Велика Ялта і новими вимогами по забезпеченню їхнього успішного функціонування. Виявлена проблемна ситуація обумовлює актуальність досліджень для туристичної галузі і є передумовою постановки задачі, що необхідно вирішити.

Метою даної роботи є розробка науково обґрунтованих методико-алгоритмічних та організаційних засобів вдосконалення туристичної галузі шляхом раціонального аналізу і відбору інвестицій та ефективної комплексної діагностики туристичної галузі з наступним впровадженням основних положень досліджень в практику управління.

Для виконання подальших досліджень проаналізуємо особливості інфраструктури туристичного комплексу м. Велика Ялта.

Ялта – це адміністративний центр великого курортно-туристського району, що носить назву «Велика Ялта». Цей район розташований у підніжжя головної гряди Кримських гір на вузькій 3-кілометровій прибережній смузі Чорного моря протяжністю понад 70 км, від Фороса (на заході) до гори Аю-Даг (на сході) (рис.1). До складу Великої Ялти входять пмт.Алупка, Гурзуф, Ливадія, Гаспра, Місхор, Кореїз, Симеїз, Форос, Массандра, Микита, Блакитна затока, Зсувне та деякі інші селища.

Клімат району Великої Ялти характеризується унікальним сполученням температури повітря, його вологості, тривалості й інтенсивності сонячного випромінювання, близькості моря і захищеності амфітеа-

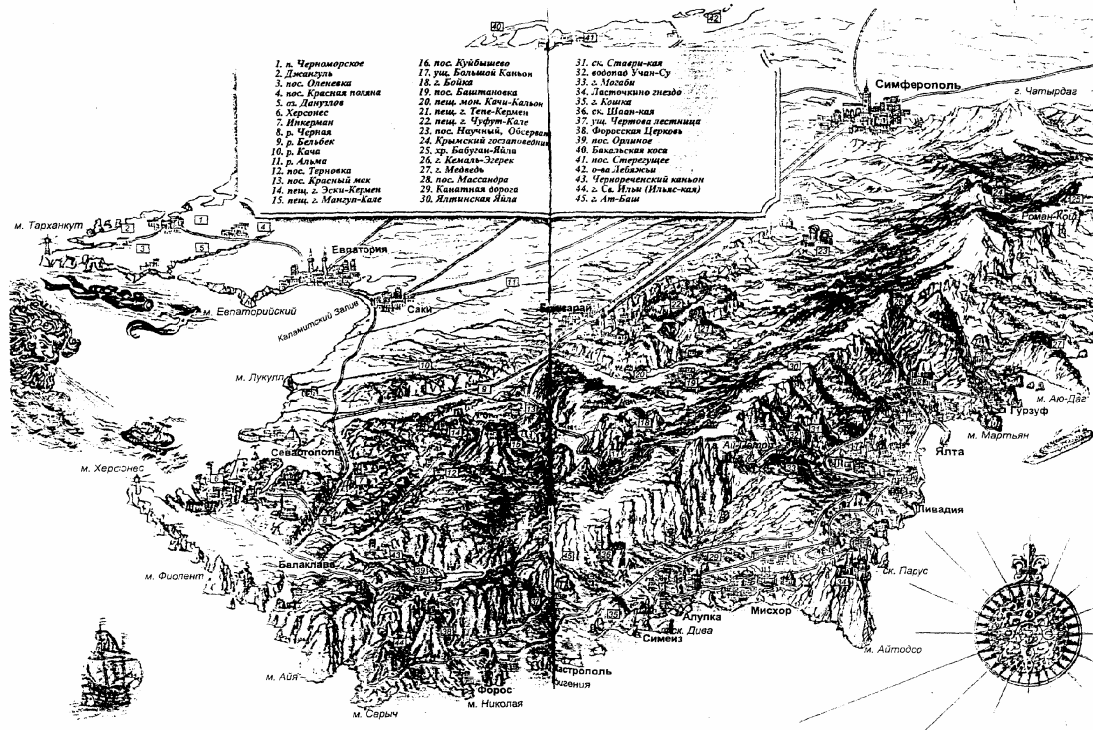

Рис.1 – Район розташування об'єкта дослідження м. Велика Ялта

тром Кримських гір від впливу холодних північних вітрів і відноситься до сухих субтропіків. Проведене в Кримському НДІ ім.І.М.Сеченова порівняння кліматичних умов Південного берега Криму і курортів Чорноморсько-Середземноморського регіону (Франції, Італії) свідчить, що оздоровчий потенціал Криму вищий, ніж у більшості закордонних курортів.

Велика Ялта – один з найбільших туристичних центрів в Україні завдяки древній і багатій історії Криму, рідкому сполученню різноманітних форм рельєфу і рослинності гірсько-лісових заповідників, наявності численних пам'яток садово-паркового мистецтва й історико-археологічних, музеям. Ялта також є центром розвитку таких нетрадиційних видів спорту як підводне плавання, скелелазіння, гірськолижний спорт, сноубординг.

Велика Ялта – невелике місто з населенням майже 90 тис. чол., але це великий курортно-туристський регіон України. Тут знаходиться 151 санаторно-курортна установа, 111 з яких працюють цілий рік, надаючи можливість організовано відпочити і лікуватися понад 2 млн. чол. щорічно. В Ялті зосереджено майже 100 туристичних фірм, що обслуговують понад 0,5 млн. чол. щорічно. В інфраструктурі міста переважають санаторно-курортна і туристична сфери, інші є допоміжними і працюють для потреб курорту і міста. В кожній з вказаних нижче сфер діяльності присутні різні форми власності суб'єктів господарювання.

Законодавча і правова основа діяльності всіх суб'єктів, що господарюють, забезпечується роботою органів місцевого самоврядування в особі Ради народних депутатів, міських і виконавчих комітетів, податкової адміністрації, органів МВС, служби екологічної безпеки, санітарно-епідеміологічної служби і пожежної охорони.

Складну інфраструктуру міста можна подати у вигляді сукупності таких основних сфер: санаторно-курортне господарство, туризм, промисловість, транспортна мережа, сфера послуг, комунальне господарство, культурна сфера, освіта.

Просторове розташування основних санаторно-курортних установ подано в табл.1.

У Гурзуфі розташовані санаторії: «Ай-Даниль», «Пушкино», «Гурзуфський центральний військовий санаторій». До курортно-рекреаційних установ входять Будинки творчості ім. Коровіна, пансіонат «Геолог».

Санаторно-курортний комплекс Массандри становлять санаторії: «Чорноморський», «Сосник», «Долосси», пансіонатами «Донбас», «Прибережний», будинком відпочинку «Актор».

Таблиця 1 – Місце об'єкту дослідження м.Ялти в просторовому розташуванні туристичної галузі на Південному березі Криму

	Санаторії	Пансіонати	Будинки відпочинку
Гурзуф	3	1	1
Массандра	3	2	1
Ялта	17	8	5
Ливадія	9	2	2
Гаспра, Корейз, Місхор	15	-	-
Алупка	13	-	-
Симеїз	10	-	1
Форос	3	-	-

Санаторна сфера м.Ялти представлена санаторіями: КЧФ «Ялта», санаторно-медичним підприємством «санаторій «Росія»», Ялтинським військовим санаторієм МО України, ім.А. Чехова, «Ластівка», «Орлине гніздо», «Енергетик», «Гірник», ім.В.Куйбишева, ім.С.Кірова, «Запоріжжя», «Київ», «Севастополь», Ялта ЧФ РФ, «Іссари», «Гірський», об'єднанням санаторіїв ім. С.М.Кірова.

В Ялті розташовано 13 установ рекреаційного типу, до яких відносяться пансіонати: «Кримський», «Зоря», «Нафтохімік Башкирії», «Мусон», «Укрреставрація», «Севастополь», «Малахіт», «Пори року». На території м.Ялти знаходяться будинки відпочинку: «Зоря», «Нива», «Ялта», Будинок відпочинку Літфонду, Будинок творчості письменників ім. А.П.Чехова.

У Ливадії розташовано 8 санаторіїв: «Гірський», «Чорномор'є», «Узбекистан», «Гірська здравниця», «Нижня Ореанда», «Ливадія», «Золотий пляж», «Прикордонник», санаторій ім. Пальміро Тольятті. До курортно-рекреаційного господарства відносяться міжнародний пансіонат «Дружба», пансіонат «Карпати», два будинки відпочинку, бази відпочинку.

В Гаспрі знаходиться 9 санаторіїв: «Вітрило», «Ясна поляна», «Україна», санаторно-курортний комплекс «Марат», «Сосновий гай», «Дніпро», «Перлина», санаторій ім. Р.Люксембург.

У Корейзі розташовано 6 установ санаторно-курортного комплексу ПБК (санаторіїв): «Місхор», «Морський прибій», «Буревісник», «Комунари», «Білорусія», «Дюльбер».

В Алупці нараховується 13 санаторіїв: «Здоров'я», Алупкинський військовий санаторій МО України, Дитячий санаторій «Крим», «Алупка», «Передгірний», «Шахтар», «Сонячний», «Райдуга», «Гірське сонце», «Зелений мис», санаторій ім. Ф.Дзержинського, санаторій ім.А.А.Боброва, санаторій «Південнобережний».

У Симеїзі знаходиться 10 санаторіїв: «Симеїз», санаторний комплекс «Зорі Росії», «Піонер», «Москва», «Блакитна затока», «Червоний маяк», «Примор'я», санаторій ім.М.Семашко, санаторій ім.В.І.Леніна, санаторій ім.П.І.Баранова. Тут розташована база відпочинку Добродійного фонду Ялтинської Ліги Кетпо.

У Форосі є 3 санаторії: «Меласс», санаторно-медичне підприємство «Курортний комплекс «Форос»», санаторно-медичне підприємство «Санаторій «Південний».

Туристська сфера подана численними турбазами, кемпінгами, підприємствами, які надають різні туристські послуги.

У регіоні Великої Ялти діють декілька туристичних фірм, найбільшими з яких є Ялтинське бюро екскурсій і подорожей «Yalta Travel Агенсу», Алупкинське бюро екскурсій і подорожей, туристичне агентство ПАЛЛАДА-ТУР. Ялтинське бюро подорожей і екскурсій є найкрупнішою екскурсійною організацією не тільки в Криму, але й у СНД, яка в сучасних умовах зберігає і продовжує свої традиції, професійно приймає туристів з усіх країн ближнього і далекого зарубіжжя. До послуг гостей пропонується понад 70 маршрутів, прокладених по Південному берегу, південно-східному і південно-західному Криму, місцях печер, визначних пам'ятниках Керчі, Феодосії, Судака, Бахчисарая, Севастополя, Великої Ялти (від Фороса до Гурзуфа). Бюро організує і проводить одне-двох-триденні походи по гірському Криму, а також екскурсії-маршрути вихідного дня до прилеглих сусідніх регіонів – заповідника Асканія Нова, міст-героїв Новоросійськ і Одеса, до одного з найкрасивіших міст світу – Стамбула та ін. Бюро розвиває міжнародні зв'язки з найбільшими туристичними фірмами Китаю, США, Великобританії, Німеччини, Ізраїлю, Туреччини, Єгипту, Сирії, Лівану, Франції, Кіпру, має можливість організовувати поїздки до Гімалаїв, у столицю королівства Непал – Катманду, до підніжжя Евересту, а також організує туристичні й альпіністські експедиції. Ялтинське бюро подорожей і екскурсій організує прийом туристів у Криму на будь-якому рівні і на будь-який термін. До програми турів по містах Криму і СНД входять замовлення квитків на всі види транспорту, курси російської та англійської мов, організація прогулянок уздовж ПБК, по Дніпру і Волзі, розміщення в готелях Москви, Санкт-Петербурга та інших міст.

Другим з найбільш значних підприємств туристичного бізнесу є Алупкинське бюро екскурсій і подорожей – дочірнє підприємство АТ «Крим-тур». Ця фірма має 21 точку реалізації екскурсійних квитків по узбережжю від Золотого пляжу до Меласса, 28 штатних співробітників. Алупкинське бюро екскурсій і подорожей обслуговує 300000 від-

почиваючих у рік. У міжсезоння на даному підприємстві ведуться роботи з розробки нових туристичних маршрутів, навчання екскурсоводів.

У Великій Ялті розташовані 3 туристичні бази, дві з них на Ай-Петринський яйлі в с.Мисливське й туристична база «Магнолія». Сьогодні реконструюється турбаза «Корал», розташована в смт. Гурзуф.

До підприємств туристичної галузі відносяться готелі, клуби за інтересами.

В Ялті є 9 готелів: «Ялта», «Массандра», «Відпочинок», «Південна», «Крим», «Ореанда», «Палас», «Таврида» (нині реконструюється), готель по вул. Пироговській, 12.

В Ялті діють різні клуби: Ялтинський кінноспортивний клуб «Кар'єр», гірськолижний і підводного спорту.

Для реєстрації самостійно відпочиваючих туристів у Великий Ялті створено вісім квартирно-посередницьких бюро.

Все наведене дає право прийняти Велику Ялту за об'єкт дослідження особливостей в туристичній галузі і розглядати як втілення основних принципів глобалізації світової економічної системи, що є фундаментальною ознакою переходу суспільства до постіндустріального періоду, сприяє активізації міжнародних економічних і політичних зв'язків, росту рівня освіти й культури населення, реалізації прагнення народів до взаємного збагачення свого духовного життя.

Туризм є однією з основних і найбільш динамічних галузей світової економіки. За швидкі темпи зростання він визнаний економічним феноменом століття.

У багатьох країнах туризм відіграє значну роль в формуванні валового внутрішнього продукту, створенні додаткових робочих місць і забезпеченні зайнятості населення, активізації зовнішньоекономічного балансу. Туризм здійснює великий вплив на такі ключові галузі економіки, як транспорт і зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання та інших, тобто виступає своєрідним каталізатором соціально-економічного розвитку. В свою чергу, на розвиток туризму впливають різні чинники: демографічні, природно-географічні, соціально-економічні, історичні, релігійні і політико-правові.

Значення туризму як джерела валютних надходжень, розширення міжнародних контактів, забезпечення зайнятості постійно зростає.

Після тривалого глибокого спаду українська економіка протягом майже двох років демонструє позитивну динаміку кількісних показників свого розвитку. Це суттєвий результат реформ і важливо його закріпити, задіяти фактори і механізми, здатні привести до довгостроко-

вих, якісних змін і стабільного розвитку економіки. Мова йде про реальні позитивні зрушення у структурі матеріального виробництва, розвитку інновацій і людського потенціалу. Зростання є дуже бажаною тенденцією всього господарського комплексу України: після щорічного спаду за 1996-2002 рр. (табл.2) реальний валовий внутрішній продукт (ВВП) збільшився в 2003 р. на 5,8% порівняно з 2002 р., а в 2003 р. збільшення реального ВВП було зареєстровано вже до кінця липня, і така динаміка прогнозується також на перспективу. На рис.2 наведено діаграму зростання інвестицій в основний капітал, зміни в структурі джерел, напрями освоєння інвестицій.

Таблиця 2 – Моніторинг економічного спаду в Україні в 1996-2003 рр.

Найменування показників, одиниці виміру	Роки							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Реальні зміни ВВП, у % попереднього року	16,8	-14,2	-23	-11,8	-10	-3,1	-1,9	-0,4
Реальні зміни валового промислового продукту, до попереднього року	-6,4	-7,6	-27,2	-11,8	-5,1		-1,67	3,14
Капітальні вкладення, % приросту чи спаду до попереднього року	-36,9	-10,3	-25	-35	-22	-7,5	6,1	2,1
Темпи інфляції, %	2,1	10,25	401	182	40	10	20	19,2
Частка санаторно-курортного комплексу у ВВП	7,5	7,2	7,4	7,7	6,7	5,9	5,6	5,2

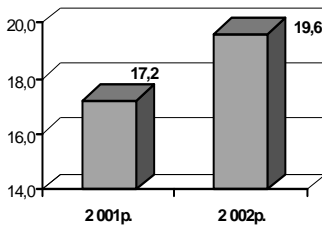

Рис.2 – Темпи зростання інвестицій в основний капітал туристичної галузі у 2001-2002 рр., %

Повною мірою переваги і проблеми зростання стосуються й такої важливої складової господарського комплексу України як санаторно-курортної галузі (в табл.3 і на рис.3 подано динаміку інвестицій в ос-

новний капітал галузі). Незважаючи на стабільну динаміку зростання галузі не вирішеними залишаються ряд важливих концептуальних проблем.

Таблиця 3 – Основні показники розвитку туристичної галузі у 2001-2003 рр.

Рік	Обсяг туристичних послуг		Індекс цін туристичних послуг до грудня попереднього року, %	ВВП
	млн. грн. у фактичних цінах	% зміни індексу до відповідного періоду попереднього року (+, -)		
1998	2427,6	34,2	122	81519
1999	2448	10,4	101,5	9365
2000	2696,3	5,2	126,1	102593
2001	3304,7	1,9	114,6	130442
2002	3891,5	0,4	120,2	170070
1 кв. 2003			103,4	42405
2 кв. 2003			105,6	90329
3 кв. 2003			106,3	149297
4 кв. 2003			112,4	
Рік	Потужності лікування відпочиваючих, млн. грн.	Потужності з надання профілактичних послуг, млн. грн.	Надання туристичних послуг, млн. грн.	Введено до експлуатації потужностей з туристичного обслуговування заг. площі тис. м ²
1998	307,2	10	438	17447
1999	8	70	148	8663
2000		2	111	5848
2001		7	117	6147
2002		16	127	6558

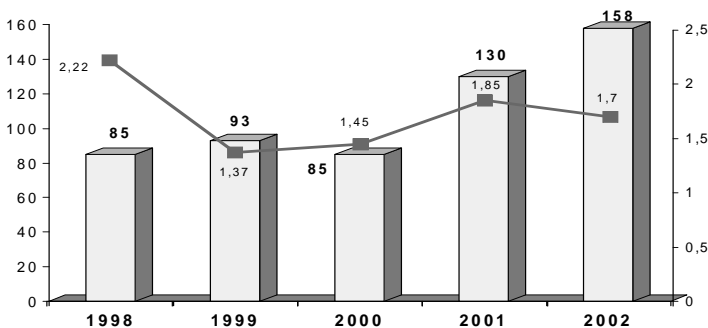

Рис.3 – Динаміка інвестицій в основний капітал туристичної галузі у 1998-2002 рр.

Комплекс складних і невідкладних проблем визначив зміст і

структуру організації першого етапу дослідження – аналізу джерел з галузі і предмету дослідження, що здійснений у відповідності з структурною схемою, наведеною на рис.4. Мета даного етапу визначена як пошук і систематизація наукових, науково-методологічних, практичних, обліково-статистичних джерел з галузі, предмету і об'єкту дослідження, розгляд і критична оцінка наявних підходів, критеріїв, принципів та алгоритмів вирішення задач дослідження. Залежно від аналітичних напрямів, огляд джерел здійснено в таких напрямках (рис.4):

1) оцінка наукових, методологічних, статистичних та практичних джерел стосовно стану туристичної галузі в ринковому середовищі та факторів зовнішнього середовища, пошук нових підходів до галузевого (у тому числі корпоративного) управління, систематизація наукових ідей, пропозицій, методологічних підходів з дослідження і формування структурної моделі організації досліджень;

2) друга група джерел аналізувалась з метою оцінки відповідності існуючих критеріїв, методів і алгоритмів прийняття рішень в управлінні проектами специфіці функціонування, виробничій, організаційній, товарній структурі туристичної галузі.

У цій групі слід виділити наступні підгрупи джерел, диференційовані за окремими елементами першого етапу:

- джерела, які пропонують підходи, методики і алгоритми аналізу макро- та мікросередовища щодо умов для інвестиційної діяльності;
- джерела стосовно локальних параметрів (критеріїв) оцінки інвестицій та проблеми їх раціонального сполучення в єдиний критерій;
- джерела, що пропонують алгоритми пошуку, аналізу і добору інвестиційних проектів до складу портфелю інвестицій туристичної галузі з метою зменшення сукупного ризику інвестування та збільшення його доходності, ліквідності, високих темпів приросту доходності і тривалості прибуткової експлуатації.

3) третя група джерел пов'язана з пошуком і систематизацією джерел стосовно комплексної виробничо-організаційної діагностики туристичної галузі та її суб'єктів, визначенням елементів та складових, які відповідають вимогам і специфіці туристичної галузі і встановленими напрямками трансформації існуючих підходів, методик і алгоритмів. Це дасть підстави для визначення мети і завдань наступних етапів дослідження. Аналіз джерел по даній групі здійснювався за сферами аналізу – організаційна, виробнича, фінансова; за процесно-комунікативною структурою діагностики (за складовими процесу діагностики, її основними модулями – планування, регулювання, реалізації, суб'єктами і об'єктами, взаємозв'язком діагностики з циклом менеджменту); за пріоритетною спрямованістю діагностики (господарська діяльність

суб'єкта чи туристичної галузі, внутрішній потенціал, зовнішні можливості, оцінка структури попиту); за методами діагностики (спостереження за фактом, фізичне та аналогове натурне моделювання, статистична, аналітична, експертна, екстраполяційна та інтерполяційна); за інформаційним забезпеченням (зміст і структура бази даних, тривалість її формування, аналітична основа, програмні засоби та ін.);

4) наступна група джерел повинна забезпечити пошук і систематизацію вітчизняних та зарубіжних перспективних форм і структур управління на рівні туристичної галузі й окремих суб'єктів інвестування як засобів організаційного вдосконалення. За цією складовою першого етапу здійснено аналіз відповідності потребам раціональної технології управління інвестиційної діяльності, забезпечення стратегічних цілей туристичної галузі та цілей основних учасників інвестиційного процесу;

5) до останньої групи джерел, які підлягали аналізу в даній роботі, належать ті джерела, які присвячені методології і алгоритмам загальносистемних досліджень і системного аналізу, теорії багаторівневих ієрархічних систем, теорії аналізу ієрархій, теорії і алгоритмам моделей зв'язку та трендового (динамічного) статистичного моделювання. Аналіз цієї групи джерел повинен бути спрямований на пошук, оцінку і відокремлення елементів, положень і процедур серед зазначених методів загальносистемних досліджень, які можна використати при побудові моделей, методики та алгоритмів у процесі досліджень. Використання зазначеної групи джерел як загальносистемної і методологічної бази є вирішальним фактором обґрунтованості та достовірності проведення досліджень структур і факторного складу туристичної галузі.

До першої групи джерел, згідно з рубрикацією, поданою на рис.4, увійшли роботи провідних вітчизняних і зарубіжних інвестознавців, фахівців з суміжних наукових галузей, статистичні та аналітичні напрацювання. Ідеї, концепції, аналітичні обґрунтування, результати практичної апробації досліджень викладені в роботах таких авторів, як В.Федоренко [7,8], О.Дикань [9], А.Гойко [10], В.Довбенко [11], І.Лукінов [12], А.Гриценко [13], О.Кухленко [14], Б.Кваснюк [15], В.Коломойцев, О.Горбунов [16], Я.Крупка, Б.Литвин [17], Ю.Вінслав [18], М.Хаммер, Чампі Дж. [19], І.Лисов [20, 21], Г.Лагутін [22, 23], О.Пересада [24], С.Покропивний [25] та ін. дозволили діагностувати стан туристичної галузі і виявити тенденції розвитку туристичного комплексу України.

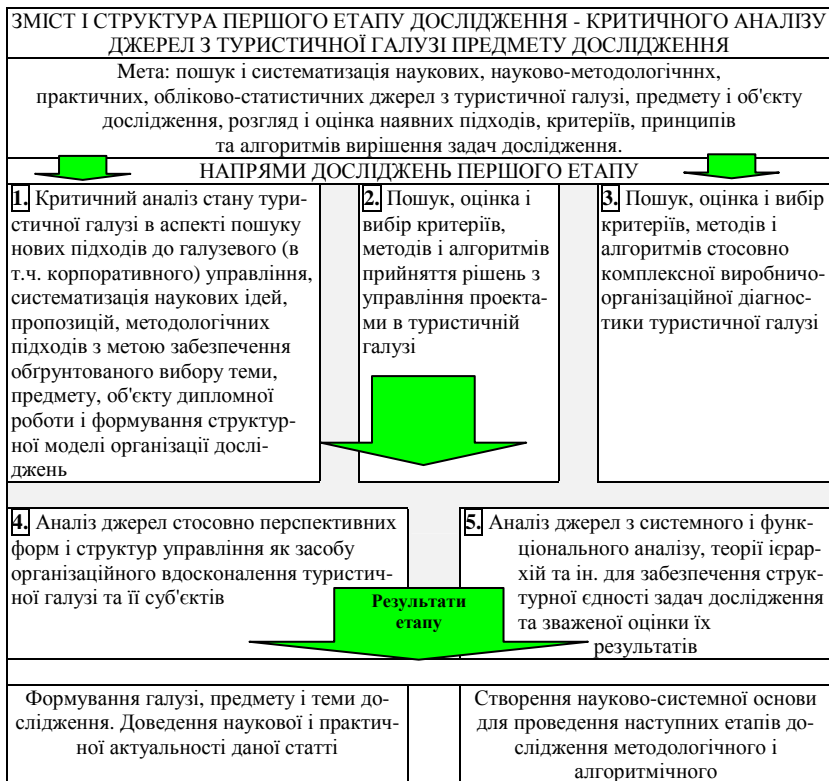

Рис.4 – Структурно-логічна схема проведення першого етапу дослідження

Ефективність інвестиційної діяльності залежить від рівня розвитку санаторно-оздоровчих, інвестиційних та курортно-туристичних комплексів, що, в свою чергу, зумовлюється виробничим потенціалом їх матеріально-технічної бази, кваліфікацією виконавців, науково-технічним рівнем проектних рішень, станом організації та планування інвестиційного процесу забезпечення його фінансовими ресурсами. У роботі [26] проблеми пожвавлення інвестиційної активності в економічному комплексі, який трансформується, також пов'язуються, насамперед, з необхідністю трансформування дієвих ринкових механізмів в туристичному комплексі і вдосконаленням технологічної структури капіталовкладень, зокрема значні резерви вдосконалення, на думку автора, полягають у розвитку інтеграційних процесів у туристичній галузі: “Розвиток привабливих методів надання санаторно-оздоровчих

послуг відкриває можливості для переливання капіталу, що сприяє інтеграції туристичних і санаторно-оздоровчих фірм. В результаті створюються умови для кооперування зусиль проектних та інжинірингових фірм, санаторно-оздоровчих організацій, а також курортних та туристичних фінансових установ з метою найкращого використання можливостей привернення всіх видів ресурсів у курортно-туристичне господарство і забезпечення оптимальних термінів спорудження проектів при додержанні необхідних вимог щодо їх якісних і експлуатаційних характеристик [27]. В роботі одним з 10 найбільш впливових механізмів подолання економічної кризи (серед 60, які підлягали аналізу) визначається корпоратизація великих курортно-туристичних і санаторно-оздоровчих підприємств. Визначено фактичний (0,56%) та потенційний внески цього фактору (2,7%) в оцінці за питомою часткою в розв'язанні проблеми, а також невикористані можливості (1,84%). В Україні на сучасному етапі розвитку економіки необхідною умовою ефективності інвестиційної діяльності є відродження фінансово-кредитного та інвестиційного ринків. Економічного підсилення та активності інвестиційної діяльності можна досягти тільки шляхом створення ринку капіталів. Це завдання багатопланове й містить як короткостроковий, так і довгостроковий аспекти, пов'язані з вирішенням проблеми розвитку ринку акціонерних, капіталів і державних цінних паперів. Останнє досягається заохоченням надходжень та інвестицій, а також коштів від приватизації. Діючий нині механізм інвестиційної діяльності є неповним і поки що не має методологічної основи. У ньому не відпрацьовані такі напрямки, як фінансовий механізм інвестиційного процесу відтворення капіталу, механізм формування ресурсів і джерел інвестування на підприємстві, формування ринку цінних паперів та ін. У роботі О.Кухленко [14] серед шляхів ефективною адаптації туристичного комплексу до потреб і умов інвестиційної політики визначається інтеграція санаторно-оздоровчих і курортно-туристичних організацій з фінансово-кредитними установами, в першу чергу створення умов для маневрування на зворотній основі вільними фінансовими ресурсами підприємств і організацій, залучення для реалізації великих виробничих і соціальних заходів, які вимагають значних витрат, коштів банків та інших джерел фінансування.

Підсумовуючи результати аналізу першої групи джерел слід зазначити, що серед пріоритетних напрямів та чинників вдосконалення туристичної галузі як важливої складової курортно-інвестиційного комплексу є:

- розвиток процесів корпоратизації шляхом створення фінансово-промислових груп корпоративних утворень, таких як санаторно-

курортні комерційні об'єднання, фінансово-курортні групи, інші організаційні заходи щодо вдосконалення структури і технології управління інвестиційними процесами в Україні;

- створення інноваційних бірж, приватних інноваційних фондів, інноваційних банків як інфраструктури „регіональних ринків високих технологій і наукових відкриттів” [28, с.42];

- спрямування економічної політики на „структурну і якісну збалансованість ринкового попиту і пропозиції в широкому розумінні функціонування всіх видів ринків зі стабільними цінами” (робота І.Лукінова [12], в якій узагальнено основні напрями післякризового розвитку господарського комплексу України);

- головними проблемами підприємств та організацій туристичної галузі є недостатній рівень адаптації до ринкових умов і нової інвестиційної ситуації, поліпшення їх ресурсного і технологічного забезпечення;

- гальмівним чинником сповільнення інвестицій в туристичній галузі є відсутність налагодженої мережі установ по страхуванню інвестицій;

- подолання техніко-економічної застарілості проектів, мало виправданих великих термінів створення курортно-туристичних об'єктів та низького рівня ефективності капітальних вкладень [29, с.84];

- подолання „при різкому падінні обсягів інвестицій...вкрай недовсконалої структури джерел їх фінансування” [24, с.24];

- розвиток високотехнологічних та екологічно чистих виробництв [30];

- недосконалість існуючих підходів до процесу попереднього аналізу, обґрунтування і відбору інвестиційних проектів до втілення.

Остання проблема, вирішення якої підтверджують автори робіт з першої групи джерел, кореспондується з проблемами, висвітленими в результаті аналізу джерел за групою 2, що був спрямований на оцінку відповідності існуючих критеріїв, методів і алгоритмів попереднього добору, оцінки і вибору проектів в туристичній галузі, який би забезпечив не лише обґрунтовану оцінку їх параметрів, але й дозволив достовірно спрогнозувати наслідки їх втілення в цілому для галузі і окремого суб'єкту інвестиційного процесу (інвестора, ініціатора, замовника).

Серед джерел цієї групи найбільшу частку складають роботи, де процедуру попередньої оцінки і вибору інвестиційних проектів пов'язують насамперед з використанням одного з інвестиційних критеріїв – чистий прибуток (Net Value), чистий зведений (дисконтований) прибуток (Net Present Value), внутрішня норма рентабельності

(Internal Rate of Return – IRR), індекс прибутковості (Profitability Index – PI), період окупності (Discounted Payback Period – DPP) – роботи І.Бланка [31], А.Пересади [24], А.Гойка [10] і В.Беренса [32]. Зазначені підходи мають переваги в порівнянні з традиційними і застарілими підходами, що оцінюють ефективність інвестицій за критерієм мінімуму зведених витрат або максимуму зведеного прибутку. Використання інвестиційних критеріїв, які враховують фактор часу, дозволяє зменшити рівень ризику інвестування та збільшення його кумулятивного (накопиченого) результату ще на етапі попереднього аналізу і відбору.

Автори робіт [18, 21, 26, 33] пропонують критеріальну оцінку інвестиційних проектів проводити в два етапи:

- на першому етапі проекти послідовно оцінюють за критеріями NPV, PI, IRR, DPP;
- на другому етапі проекти оцінюються за єдиним, синтетичним критерієм, що об'єднує критерії NPV, PI, IRR, DPP в єдиній оцінці. Основою сполучення (формування вагових коефіцієнтів при критеріях) можуть виступати статистичні та експертні обґрунтування.

Значна кількість робіт передбачає перед зазначеною оцінкою за 4-5 критеріями провадити попередній аналіз проектів за експертними чи статистичними характеристиками, які дозволяють оцінити туристичну галузь та регіон інвестування, ризик несвоєчасної реалізації, джерела інвестування та ніші параметрів проектів (з різним змістом характеристик подібної за структурою процедури попередньої оцінки пропонуються в роботах А.Пересади [24], І.Бланка [31] та інших авторів робіт [12, 15, 32]).

Очевидно, що застосування різних критеріїв до оцінки інвестиційних проектів спричинить різний розподіл проектів за інвестиційними пріоритетами. Переваги та недоліки кожного із запропонованих підходів продемонструємо на такому прикладі. Нехай до складу інвестиційного портфеля туристичної галузі пропонуються проекти (розподіл характеристик проектів за роками реалізації подано в табл.4, 5), для яких треба встановити інвестиційні пріоритети як за окремими критеріями – NPV, PI, IRR, DPP, так і за єдиним інтегральним критерієм.

Наведені розрахунки засвідчують, що за різними критеріями одержують перевагу різні проекти – за критерієм мінімуму дисконтованих інвестицій пріоритетним є проект b, за критерієм акумульованого за весь період чистого грошового потоку $\sum P^+ \text{dis}$ – проект e, за показником чистого зведеного доходу – проект e, за індексом доходності PI – проект b, за показником внутрішньої норми рентабельності IRR –

проект е, за тривалістю прибуткової експлуатації – проект а, за показником чистого доходу – проект е (табл.6). Порівняння інвестиційних пріоритетів щодо показників NPV та NV показує значну залежність скорочення першого в результаті зростання знаменника дисконту.

Таблиця 4 – Розподіл обсягів інвестицій за роками реалізації проектів в туристичній галузі

Роки реалізації	Проекти					Показник дисконту при річній нор- мі 20%
	a	b	c	d	e	
	Дисконтовий обсяг інвестицій, NPVdis, i					
1	128,1	24,1	434,4	501,9	671,9	1,2
2	84,0	95,0	151,3	291,5	0	1,14
3	245,9	181,1	0	0	0	291,5
Сума, ΣENPVdls, i	458,0	300,2	585,7	793,4	671,9	181,1
Пріоритети проектів: min ΣNPVdis, i	2	1	3	5	4	1

Таблиця 5 – Розподіл чистого грошового потоку за роками реалізації проектів у туристичній галузі

Роки реалізації	Проекти, i					Показник дисконту при річній нормі 20%
	a	b	c	d	e	
	Дисконтовий обсяг чистого грошового потоку, P ⁺ dis, i					
1	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,20
2	0,00	57,61	44,38	90,00	176,11	1,44
3	109,72	86,63	92,19	108,75	248,73	1,73
4	191,07	150,75	114,70	146,81	310,72	2,07
5	202,06	162,16	142,70	198,20	286,50	2,49
6	207,27	171,20	177,55	267,57	238,75	2,99
7	172,72	142,67	220,90	361,21	198,96	3,58
8	143,94	118,89	274,84	0,00	165,80	4,30
9	119,95	99,07	0,00	0,00	0,00	5,16
10	99,96	0,00	0,00	0,00	0,00	6,19
Сума, $\Sigma P^{+}dis, i$	1246,69	988,98	1067,25	1172,54	1625,56	
Пріоритети проектів: $\max \Sigma P^{+}dis, i$	2	5	3	4	1	

Таблица 6 – Інвестиційні пріоритети проектів в туристичній галузі за критеріями PI, IRR, DPP, Te

Критерій	Проект				
Пріоритети	a	b	c	d	e
Індекс доходності PI	2,72	3,29	1,82	1,48	2,42
Пріоритет на PI	2	1	4	5	3
Внутрішня норма рентабельності IRR, %	25,9	27,5	24,6	24,2	27,9
Пріоритет за IRR	3	2	4	5	1
Дисконтований термін окупності DPP, років	4,3	3,4	5,8	5,6	3,2
Пріоритет за DPP	1	2	5	4	1
Тривалість прибуткової експлуатації проекту Te, років	8	8	7	6	7
Пріоритет за Te	1	1	2	3	2
Чистий недисконтований доход NV, тис. грн.	3483,5	2515,0	2580,5	2186,3	3373,0
Пріоритет за NV	1	4	3	5	2

Зауважимо, що зазначені критерії оцінюють ефективність проектів за всю тривалість інвестиційного циклу. Якщо врахувати поточну доходність проектів і швидкість її зростання, то маємо інші інвестиційні пріоритети (табл.7). Приклад оцінки швидкості зростання доходності для проекту а в оцінці за коефіцієнтами лінійної регресії подано на рис.5. Показником швидкості зростання прибутковості в даному прикладі використано коефіцієнт регресії між відносним приростом доходності Y та роками реалізації проектів X . Відносний приріст доходності проектів Y [34] можна розрахувати відсотковим відношенням поточної дисконтованої різниці чистого грошового потоку та інвестицій $P^*(t) - Inv_i(t)$ до чистого зведеного доходу проекту NPV_i :

$$Y_{\text{факт.}}(t) = \{P^*(t) - Inv(t)\} \cdot 100\% / NPV. \quad (1)$$

Результати розрахунків зводимо в матрицю локальних інвестиційних пріоритетів $\|P_{ij}\|$ (табл.8, рис.6).

Таблица 7 – Інвестиційні пріоритети проектів за швидкістю зростання доходності

Роки	Поточна різниця дисконтованих чистого грошового потоку та інвестицій					Відносне зростання (спад) доходності проектів: поточна доходність $\times 100\% / NPV$				
	проекти					проекти				
	a	b	c	d	e	a	b	c	d	e
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	128,1	-24,1	-434,4	-501,9	-671,9	-16,2	-3,5	-902	-132,1	-70,5
2	-84	-37,4	-106,9	-201,5	-176,1	-10,6	-5,4	-22,2	-53,2	18,5
3	136,2	-94,4	922	108,8	248,7	-17,3	-13,7	19,1	28,7	26,1

Продовження табл.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
4	191,1	150	142,7	114,7	146,8	310,7	242	21,9	23,8	38,7
5	202,1	162,2	142,7	198,2	286,5	25,6	23,6	29,6	52,3	30
6	207,3	171,2	177,5	267,6	238,7	26,3	24,9	36,9	70,6	25
7	172,7	142,7	220,9	361,2	199,0	21,9	20,7	45,9	95,3	20,9
8	143,9	118,9	274,9	0	165,8	182	17,3	57,1		17,4
9	119,9	99,1	0	0	0	152	14,4	0	0	0
10	100	0	0	0	0	12,7	0	0	0	0
Швидкість приросту доходності в оцінці за коефіцієнтами лінійної регресії						3,71	3,52	17,03	34,07	7,39
Пріоритети проектів за швидкістю зростання доходності						4	5	2	1	3

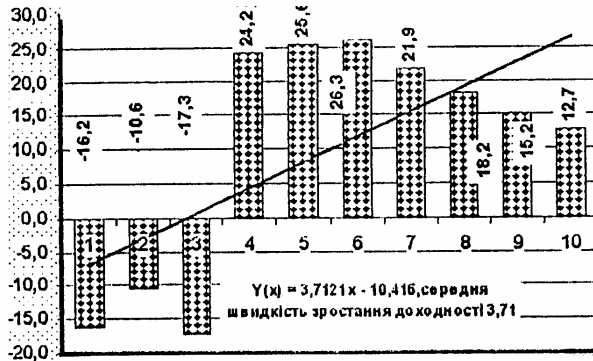

Рис.5 – Діаграма швидкості приросту доходності проектів в туристичній галузі

Таблиця 8 – Матриця локальних інвестиційних пріоритетів проектів в туристичній галузі

Проект	Пріоритети проектів за окремими (локальними) інвестиційними критеріями									Середня оцінка пріоритету проектів	Пріоритет за середнім
	Inv	NV	NPV	P+	DPP	PI	шк	K	Te		
a	2	2	2	2	3	2	3	4	4	2,667	2
b	1	4	3	5	2	1	2	5	3	2,889	3
c	3	3	4	3	5	4	4	2	2	3,333	4
d	5	5	5	4	4	5	5	1	1	3,869	5
e	4	1	1	1	1	3	1	3	2	1,889	1

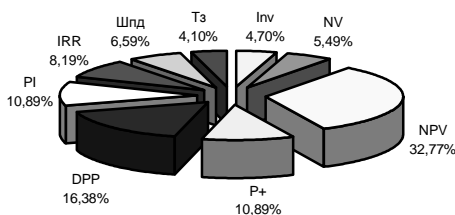

Рис.6 – Питомий внесок локальних інвестиційних критеріїв, %

Матриця $\|Pr_{ij}\|$ дає підстави визначити загальний пріоритет проєктів па основі єдиного критерію Cri (рис.7), який встановлюється на основі локальних пріоритетів (як вже зазначалось при аналізі джерел групи 1.2), наприклад, експертним шляхом [35, 36]:

$$Cri = \sum_{ij} \{ \theta_j \cdot \|Pr_{ij}\| \} / 100\%; \quad i = a \div e; \quad j = 1 \div 9, \quad (2)$$

де Pr_{ij} – елементи матриці локальних інвестиційних критеріїв; i – індекс проєкту; j – індекс локального критерію; Cri – єдиний інвестиційний критерій установлений сполученням локальних критеріїв Pr_{ij} за допомогою вагових коефіцієнтів; θ_j – вагові коефіцієнти, що визначають внесок локальних критеріїв в загальний, %.

Рис.7 – Пріоритети проєктів в туристичний галузі за загальним критерієм Cri

Зазначені недоліки розглянутих вище методів оцінки інвестицій певною мірою долаються в новітніх підходах, які пропонуються для

оцінки параметрів проектів, зваженої оцінки їх обсягів та структури для наступного включення до складу портфеля інвестицій галузі, інвестиційних компаній, інших суб'єктів інвестиційного ринку і викладені в роботах таких авторів, як В.Федоренко [7, 8], С.Ушацький [37], А.Беркута [38], А.Крушевський [39], Б. Литвин, Я.Крупка [17], В.Поколенко [40], І.Лисов [20, 21], Г.Латутін [22, 23], А.Сухоруков [41], В.Міхельс, І.Вахович [42], С.Сташевський [43], Б.Шапіро [44] та інших [10, 12, 16, 19, 31, 34].

Системний підхід у визначенні ефективності інвестицій в роботі А.Крушевського [39] пропонується здійснювати на основі пошуку аналітичної залежності між результуючим (функція питомої доходності) та факторним показниками (рентабельність продукції, фондівіддача та ін.), що встановлюється шляхом множинної регресії.

У роботах І.Лисова [20, 21] процес формування інвестиційного портфеля, адаптованого для туристичного об'єднання передбачав здійснення двох етапів аналізу: на першому етапі – попередня оцінка проектів здійснювалась за системою експертних характеристик, а другий етап передбачав їх остаточний відбір за критеріальними показниками (питома доходність проектів, їх ємність по основним та оборотним активам), причому цей процес було включено як складову процесу формування стратегії вкладень з використанням алгоритму багатокритеріальної оптимізації.

У роботах Г.Лагутіна [22, 23] запропоновано оригінальна методика формування інвестиційного портфеля, структура та зміст параметрів якої обумовлена специфікою суб'єктів інвестування – фінансово-туристських груп. Для їх потреб було запропоновано специфічну методику, яка поєднувала в єдиному алгоритмі параметри проектів (число і зміст критеріїв розширено, порівняно з традиційними підходами) і характеристики діяльності структурних складових аграрних груп на ринку інвестиційно-туристичних послуг і робіт.

Для раціоналізації обсягів і структури інвестицій В.Поколенко запропонував поєднувати сценарно-стохастичні підходи, що враховують імовірнісні характеристики критеріальних показників об'єктів інвестування та передбачають формування різних сценаріїв організації інвестицій [40], а також враховувати при формуванні інвестиційної програми вплив показників проектів на приріст активів інвестора.

Модель формування територіальної організації інвестиційно-туристичної діяльності пропонує А.Сухоруков [41]. Запропонована ним розрахункова модель включає: множину районів з ресурсними обмеженнями, множину об'єктів з відповідним вектором обсягів надання послуг в туристичних організаціях, вектори маркетингових ор-

ганізацій. Задача формалізується до задачі оптимізації плану створення туристичних комплексів за критерієм мінімізації сумарних витрат на ці роботи.

Систематизацію підходів та алгоритмів оцінки інвестиційних проектів подано в роботі Б. Литвина, Я.Крупки [17]. Подано порівняльні переваги і недоліки традиційних підходів та методів, що використовують локальні критерії інвестиційної привабливості проектів, а також наведено інвестиційні ситуації щодо їх раціонального використання.

Підсумовуючи результати аналізу джерел за групою 3, слід зазначити:

- переважна більшість джерел пропонує обмежений діапазон інвестиційних критеріїв, які використовуються для прийняття інвестиційних рішень локально;

- локальні критерії не відображають специфіки туристичної галузі, регіону та об'єкту інвестування, тому є необхідність розширення їх набору, змісту та процедур обґрунтування, ряд новітніх розробок пропонують не лише сполучення інвестиційних критеріїв проектів [7, 14], але й, зокрема, пропонують враховувати також характеристики господарювання інвесторів та інших основних учасників інвестиційного процесу [30, 37], пошук інвестиційного рішення через найбільш раціональну залежність між результуючим (критеріальним) та факторними показниками проектів [11] шляхом регресії, шляхом врахування темпів приросту активів інвестора [15], шляхом розробки сценаріїв з методами багатокритеріальної оптимізації [40];

- серед джерел цієї групи практично відсутні такі, в яких пошук інвестиційного рішення супроводжувався б аналізом не лише прибутковості проекту, а впливу окремих параметрів проектів на поточну і стратегічну прибутковість, маневреність, структуру майна і джерел як окремого інвестора (замовника), так і галузі в цілому;

- на наступних етапах дослідження при вирішенні науково-методологічних задач пошуку раціонального інвестиційного рішення слід доповнити набір інвестиційних критеріїв і адаптувати його до специфіки інвестування в туристичній галузі та забезпечити спроможність оцінювати вплив інвестиційного рішення на основні показники прибутковості, маневреності та стійкості функціонування туристичної галузі в інвестиційному середовищі.

При аналізі джерел за групою 3 інтегровано традиційні підходи до виробничої, організаційної, фінансової та кадрової діагностики окремих туристичних суб'єктів ринку [5, 10, 21, 24], а також нові розробки [2, 6, 7, 20, 33]. Більшість дослідників проблем комплексної діагностики та менеджменту визначають її як початковий етап прийняття

управлінських рішень. Перший крок на шляху вирішення проблеми - визначення або діагноз повний і правильний – лаконічно зміст і задачі діагностики визначають М.Мескон та співавтори у роботі “Основа менеджмента” [45]... Перша фаза в діагностуванні складної проблеми – усвідомлення й встановлення симптомів ускладнень чи наявних можливостей... Вияв симптомів допомагає визначити проблему в загальному вигляді. Це сприяє також скороченню числа факторів, які слід враховувати стосовно управління”.

Про діагностику й оцінку традиційно мова йде у зв'язку з рішеннями, які належать до господарської діяльності підприємств. При цьому враховується, що “загальна теорія прийняття рішень багато в чому розроблена з урахуванням специфічних рис і виходячи з конкретних прикладів управління економікою”. Це дає підстави розповсюджувати управлінські аспекти економічної діагностики та економічної оцінки на загальні підходи до цих категорій в системі управління.

Точку зору про віднесення даної категорії до процесів прийняття рішень дотримуються багато вітчизняних авторів [3, 6, 19, 41]. На їх думку, етап діагностики передбачає дві групи задач:

встановлення причин, що викликали появу непередбаченої ситуації;

характеристика стану об'єкта управління, що знаходиться під впливом цих причин.

При цьому відмічається, що повністю з'ясувати причини, що обумовили проблему в загальному вигляді, навіть за умови визначеності (хоча управління – це завжди, певною мірою стохастичний процес) майже неймовірно. Треба спочатку визначити проблему в загальному вигляді, щоб автоматично обмежити кількість факторів, які вінчатимуться і аналізуватимуться, а несуттєві відхилити. Перевагою такої точки зору є необхідність індивідуальних підходів до вибору методів і алгоритмів діагностики, що відповідають характеру проблем, з приводу усунення яких приймаються рішення. Недолік, однак, полягає в тому, що отримані результати можуть не кореспондуватися із загальними цілями і задачами управління санаторно-курортними підприємствами. Це особливо неприпустимо в умовах прийняття стратегічних рішень щодо інвестування санаторно-оздоровчого та курортно-туристичного комплексу галузі.

Таким чином, зміст комплексної діагностики (яка стосовно туристичної галузі, означена у вступі серед задач дослідження) складають достовірна інтерпретація результатів аналізу різних аспектів (оздоровчих, організаційних, технологічних, фінансових та ін.) діяльності галузі та її господарських суб'єктів з метою встановлення стану туристич-

ної галузі та відхилення від очікуваних позицій, з подальшим використанням цих результатів при прийнятті рішень (у першу чергу, інвестиційних).

Принципово інший підхід до діагностики викладено в [24, 25, 32, 37]. Тут вона розглядається як “управління діяльністю об’єкта в конкретних ситуаціях для досягнення ефективного функціонування підприємства” [46, с.8], тобто в глобальному (стратегічному) і локальному (оперативному) аспектах. Залежно від задач діагностики пропонується здійснювати її класифікацію (за подібною класифікацією і здійснювався аналіз джерел щодо методів, алгоритмів діагностики) за такими ознаками: сфера діагностики (виробнича, організаційна, кадрова, фінансова, інвестиційна та ін.); стратегічна важливість цілей (стратегічна і поточна діагностика); за типом суб’єктів, які здійснюють діагностику (фінансово-кредитні органи, державні органи фінансового та податкового управління, аудиторські фірми, внутрішня діагностика туристичних установ та організацій). Ряд авторів розглядають діагностику як функціональну складову планування [26, 29] або контролю [23, 27, 37], пов’язуючи її з проведенням обліково-аналітичних досліджень і отриманням нової інформації.

Серед новітніх розробок щодо економічної та комплексної управлінської діагностики організацій з урахуванням адаптації до туристичної галузі слід виділити роботи О.Закорко [47], Г.Лагутіна [22] та ін. У роботі В.О.Поколенка [40] для комплексної діагностики підприємств і організацій туристичної діяльності запропоновано алгоритм, що ґрунтується на порівняльній відносній рейтинговій оцінці. Результати аналізу за окремими показниками стандартизуються у відносні оцінки (за віддаленістю від еталонної організації й від критичного значення), потім групуються за окремими напрямками (прибутковість господарської діяльності, ефективність управління, ліквідність і фінансова стійкість та ін.), що дає підстави визначити загальну підсумкову рейтингову оцінку і визначити відносні темпи (%) поліпшення чи погіршення загального стану організації в даному періоді, порівняно з базовим.

Подальший розвиток такий підхід знайшов у роботі [48], де розширено кількість та зміст напрямів діагностики та їх складових елементів. Високу обґрунтованість діагностики забезпечує створений і практично апробований автором комплекс прикладних програм “Діагностика”.

Важливим науковим внеском в розвиток алгоритмів комплексної управлінської діагностики є роботи [22, 23], об’єктом діагностики в яких обрано новітні корпоративні утворення – фінансово-туристичні групи (ФТГ). Розроблено і адаптовано методiku, яка встановлює ефект

від інтеграції туристичних організацій та інших учасників інвестиційного процесу в єдину структуру фінансової туристичної групи. Достовірність аналізу забезпечується змістом та структурою функціонально-аналітичної матриці. Стовпцями матриці є параметри корпоративного господарювання, визначені з урахуванням очікуваного чи граничного(мінімального) приросту ефективності по окремим напрямам діяльності (запропоновано 22 параметри), а рядками – результати корпоратизації по окремій організації у складі ФТГ. Розроблені системи параметрів і вагових коефіцієнтів дозволяють одержати достовірні оцінки результатів корпоратизації за видами діяльності (підприємства, інвестиційна, фінансова та ін.), функціональними галузями управління (результативність господарювання, інтенсивність та ін.) і в цілому по корпоративності. Приріст одержаних розрахункових оцінок над очікуваними, базовими чи граничними (обмежувальними) є підтвердженням позитивних наслідків корпоративного господарювання для окремого суб'єкту та всієї корпоративності. Одержані результати дають можливість визначити більш стратегічно привабливі сфери та об'єкти діяльності, обґрунтування заходів структурно-організаційного, фінансово-економічного, виробничого вдосконалення ФТГ.

Цінність наведених вище літературних джерел полягає в комплексному підході до проблем діагностики, найважливішими методологічними інструментами якої в них вважаються економічний аналіз і прогнозування. Це дає можливість конструювати імітаційні моделі діагностики та здійснювати прогнозування господарських ситуацій з використанням спеціально створеної експертної системи. Як причини розходжень авторів вищезгаданих джерел у поглядах на категорії діагностики можна виділити неповне (й часто розпливчате) визначення її змісту, відсутність переконливого теоретичного обґрунтування процесу і функцій діагностики в цілісній системі управління підприємством галузі, в циклі менеджменту туристичної діяльності. Наявність розходжень у сутності управлінської діагностики розпорошує зусилля менеджерів при виконанні функцій стратегічного управління, зокрема, при підготовці й обґрунтуванні інвестиційних рішень.

З цих позицій з'ясування функціональних особливостей діагностики принципово важливе з точки зору широкого використання формалізованих, зручних у використанні методів, які ґрунтуються на розрахунках ПЕОМ, враховують реальність зовнішнього оточення, внутрішній потенціал й інші, некеровані фактори. Наукова та практична актуальність постановки такої задачі пояснюється не лише вимогами підвищення точності й достовірності при діагностиці, але й масштабами діагностики (на рівні туристичної галузі) і необхідністю експери-

ментування на зручних математичних моделях при формуванні галузевих перспектив організаційного, виробничого, фінансового та маркетингового розвитку.

Результатами аналізу джерел за групою 4 є систематизація і пошук раціональних форм і механізмів організаційного вдосконалення підприємств і організацій туристичної галузі шляхом вдосконалення структур управління. Аналіз ідей, концепцій, наукових та практичних розробок, викладених у роботах С.Сташевського [43], В.Федоренка [7, 8], В.Поколенка [40], А.Гриценка [13], А.Пересади [24], О.Кухленка [14], Б.Шапіро [44] та багатьох інших виявили наступні перспективні шляхи і засоби організаційного вдосконалення галузі:

- вирішення конфлікту інтересів учасників інвестування (в межах туристичної галузі та поза нею) шляхом створення ефективних тимчасових структур по управлінню проектами; особливим мотивом такої тимчасової інтеграції підприємств у єдину інвестиційну структуру є намагання скористатися потенційними плодами інтеграції без жорсткої централізації контролю над ресурсами; добір раціональних схем управління активами, джерелами та результатами діяльності ще в процесі попереднього обґрунтування, координація цих параметрів разом з прогнозом результатів проектів;

- створення центрів аналітичного забезпечення і регулювання високотехнологічних інвестицій (інноваційних центрів, бірж та ін.) [41]; розвиток туристичних фінансових груп для спільного фінансування і експлуатації прибуткових, але фондоемних проектів [10, 14, 15, 19, 45];

- створення регіональних фінансових туристичних груп для ефективної координації управління інвестиційним процесом основними його учасниками [18, 21];

- реорганізація структур управління маркетингової діяльності на галузевому та виробничому рівнях [10, 42, 45];

- централізація на галузевому рівні процесу вибору, обґрунтування інвестиційних рішень і планування процесу втілення інвестиційних проектів; така вимога передбачає створення на галузевому рівні відповідних раціональних, маневрених структур з інвестиційного маркетингу, менеджменту та діагностики туристичної галузі в масштабі курортно-туристичного комплексу.

Загальносистемне підґрунтя процесам розробки структурної моделі організації дослідження в даній роботі забезпечено аналізом джерел за групою 5, що включає систематизацію наукових публікацій з таких загально-методологічних наукових галузей, як:

- теорія систем, зокрема теорія ієрархічних багаторівневих сис-

тем;

- теорія аналізу ієрархій і загальна теорія організації;
- загальна теорія регулювання інвестиційним процесом;
- загальна методологія, вимоги, принципи використання та інтерпретації статистичного моделювання (для моделей зв'язку і динамічних моделей, експертного аналізу, структурно-аналітичного моделювання, дискримінантного аналізу).

Використання джерел зазначеної групи забезпечило не лише розробку раціональної схеми організації дослідження, але й склало аналітичну основу достовірності і обґрунтованості результатів методологічного та алгоритмічного етапів дослідження.

У результаті виконаних досліджень можна зробити такі висновки:

1. Достовірність результатів першого етапу дослідження (аналіз джерел) забезпечена розробкою раціональної структурно-логічної схемою, згідно з якою пошук і систематизація ідей, концепцій, розробок і пропозицій з туристичної галузі та предмету дослідження здійснювався за п'ятьма групами:

- загальні тенденції розвитку туристичної галузі як складової інвестиційної сфери; гальмівні та сприятливі зовнішні і внутрішні чинники стабільного розвитку туристичної галузі;

- підходи, критерії, алгоритми і методики достовірної оцінки інвестиційних проектів стосовно їх включення до інвестиційних програм; їх переваги і недоліки, умови використання в тій чи іншій інвестиційній ситуації; проблема сполучення параметрів проектів з параметрами функціонування туристичної галузі та її суб'єктів на ринку;

- методи і алгоритми комплексної (виробничої, організаційної, фінансової, інвестиційної та ін.) діагностики стосовно раціональності їх використання для потреб достовірного прогнозування стану туристичної галузі та раціонального вибору об'єктів її інвестиційної стратегії;

- за окремою групою джерел систематизовано новітні підходи до організаційного вдосконалення туристичної галузі;

- загальносистемну основу обґрунтованості і достовірності досліджень забезпечили аналіз і систематизація загально-методологічних джерел з таких напрямків: теорія систем, теорії ієрархічних багаторівневих систем, теорії аналізу ієрархій, загальна теорія організації, загальна теорія регулювання інвестиційного процесу.

2. Незважаючи на широкий спектр методів і алгоритмів попередньої оцінки і вибору інвестиційних проектів в туристичній галузі, доведено необхідність їх удосконалення з метою раціонального сполучення з прогнозованими виробничими, організаційними, економічними

ми та іншими параметрами стану туристичної галузі та її окремих суб'єктів, оцінити вплив результатів майбутнього втілення проєктів на прибутковість та стійкість функціонування туристичної галузі, передбачити спричинені наслідками інвестування зрушення в структурі майна та джерел галузі.

3. Визначено нагальну потребу створення моделі, методики і алгоритму комплексної діагностики, адаптованої до потреб туристичної галузі, раціональної стосовно змісту і кількості параметрів, достовірності, яка дозволила б адекватно оцінити як результативність функціонування галузі, так і дію факторів зовнішнього оточення, внутрішній потенціал галузі, а також й інші, некеровані фактори.

4. Аналіз джерел виявив необхідність використання поряд з аналітичними також і організаційних засобів вдосконалення інвестиційної стратегії туристичної галузі. Доведено, що вдосконалення механізмів управління потребують як на галузевому, так і на виробничому рівні, перш за все, структури централізованого планування і організації інвестування, зокрема інвестиційного маркетингу та прогнозування.

Таким чином, актуальність даної роботи обумовлена необхідністю обґрунтованого вирішення науково-практичних проблем по розробці аналітичних та організаційних засобів вдосконалення структури і обсягів інвестицій в туристичній галузі курортно-туристичного комплексу. Аналітичними засобами такого вдосконалення є трансформація адаптованих до потреб туристичної галузі методів і алгоритмів оцінки параметрів проєктів та комплексної галузевої діагностики, організаційними – вдосконалення структур управління інвестиційним процесом на галузевому та виробничому рівнях.

Подальшим перспективним напрямком досліджень в цій галузі є формування факторного простору туристичної діяльності, визначення їх вагових показників і формування логіко-математичних моделей, функціонування об'єктів туристичної діяльності.

1.Гриневиц Я.В., Осітянко А.П. Методика інвестиційного проектування реконструкції готельного комплексу // Містобудування та територіальне планування. Вип.7. – К.: КДТУБА, 2000. – С.112-129.

2.Абрамов В.В. О развитии городского туризма в Харьковском регионе // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн.сб. Вып. 37. – К.: Техніка, 2002. – С.175-180.

3.Бейдик О.О., Дмитрук С.В. Туристично-рекреаційна інформація як складова геоінформаційних систем // Проблеми міжнародного туризму: 36. статей. – К.: ТОВ “Час пік”, 1997. – С.72-82.

4.Ковалевский Г.В., Мусана М.О. Омуш. Оценка туристической привлекательности региона (на примере Иордании) // Вестник Харьковского нац. ун-та им. В.Н. Каразина. – 2002. – Вып.564. – С.266-269.

5.Скобкин С.С. Маркетинг и продажа в гостиничном бизнесе: Уч.-практ. пособие. – М.: Юрист, 2001. – 224 с.

- 6.Сенин В.С. Организация международного туризма. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 400с.
- 7.Федоренко В.Г. Инвестиційний менеджмент. – К.: МАУП, 1999. – 184 с.
- 8.Федоренко В.Г. Створення фінансово-промислових груп і проблеми управління корпоративними правами // Держ. інформ. бюлетень "Про приватизацію". – 1999. – №2. – С.18-22.
- 9.Дикань О. Про створення фінансово-промислових груп в Україні //Економіка України. – 1995. – №11. – С.33-38.
- 10.Гойко А.Ф. Организация рынка финансового капитала и инвестиций в Украине. – К.: Будівельник, 1996. – 204 с.
- 11.Довбенко В.Ю. Формування ринкового середовища в будівельному комплексі // Економіка України. – 1995. – №11. – С.33-38.
- 12.Лукінов І. Активізація створювальної політики економічних реформ. Сполучення ринкових і державних регуляторів // Економіка України. – 1998. – №4. – С.4-8.
- 13.Гриценко А. Структура ринкового трансформування інверсійного типу // Економіка України. – 1997. – №1. – С.4-10.
- 14.Кухленко О. Будівельний комплекс України в умовах нової інвестиційної політики // Економіка України. – 1996. – №12. – С.35-41.
- 15.Кваснюк Б. Інвестиційна політика і відтворення в Україні // Економіка України. – 1996. – №8. – С.16-24.
- 16.Горбунов А.Р. Дочерние компании, филиалы, холдинги. – 3-е изд. – М.: Анкил, 2000. – 176 с.
- 17.Литвин Б.М., Крупка Я.Д. Методи оцінки ефективності інвестиційних проектів. // Будівельне виробництво: Наук.-техн. зб. Вип.42. – К.: НДІ будівельного виробництва, 2001. – С.92-97.
- 18.Винслав Ю. Государственное регулирование и проектирование корпоративных структур // Российский экономический журнал. – 1997. – № 31. – С.33-39.
- 19.Хаммер М.,Чампи Дж. Реинжиниринг корпорации: манифест революции в бизнесе: Пер. с англ. – СПб: Изд. С.-Петербургск. ун-та, 1997. – 246 с.
- 20.Лисов І.В. Формалізація задачі розрахунку параметрів економічної моделі стратегії багатoproфільних будівельно-комерційних об'єднань // Зб. наукових праць Луцького індустріального інституту. Вип.6. – Луцьк, 2003. – С.17-19.
- 21.Лисов І.В. Економічна концепція діяльності багатoproфільних будівельно-комерційних об'єднань // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: Зб. наук. праць. Вип.5. – К.: КНУБА, 1999. – С.104-109.
- 22.Лагутін Г.В. Комплексна оцінка кредитоспроможності інвестора та моделювання кредитного ризику проекту // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.28. – К.: Техніка, 2001. – С.114-122.
- 23.Лагутін Г.В. Управління надійністю та ліквідністю інвестора шляхом раціоналізації кредитного ризику портфеля вкладень // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: Зб. наук. праць. Вип. 8. – К.: КНУБА, 2000. – С.122-126.
- 24.Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні. – К.: Лібра, 1998. – 390 с.
- 25.Покропивний С. Інноваційний менеджмент в ринковій системі господарювання // Економіка України. – 1995. – №2. – С.9-14.
- 26.Забелин П.В. Основы корпоративного управления концернами. – М.: Приор, 1998. – 217 с.
- 27.Гончаров В. В поисках совершенства управления. Руководство для высшего управленческого персонала. Опыт лучших промышленных фирм США, Японии и стран Западной Европы. – М.: Приор, 1998. – 407 с.
- 28.Бендерський Ю. Роль інвестицій та інновацій у реструктуризації економіки //

Економіка України. – 1998. – №8. – С.39-47.

29.Робсон М., Уоллас Ф. Практическое руководство по реинжинирингу бизнес-процессов: Пер. с англ. / Под ред. Н.Д.Эриашвили. – М.: ЮНИТИ, 1997. – 381 с.

30.Корзун В.Г., Переверзев М.П. Механизм создания и развития финансово-промышленных групп. – Тула: Изд. центр ТГПУ, 1997. – 246 с.

31.Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. – К.: Мп "Итем ЛТД", 1995. – 483 с.

32.Беренс В. Руководство по подготовке промышленных технико-экономических исследований: Пер. с англ. – М.: Интерэкспорт, 1995. – 343 с.

33.Безух А.В. Методологічні інструменти вдосконалення управління підприємств (організацій галузі будівельних матеріалів) // Науковий вісник будівництва: Зб. наук. праць. Вип.15. – Харків: ХДТУБА, 2001. – С.242-250.

34.Білорус О.Г., Рогач В.І. Акціонерні товариства: організація і перспективи. – К.: Техніка, 1992. – 144 с.

35.Айвазян С.А., Енюков И.С., Мешалкин Л.Д. Прикладная статистика. – М.: Финансы и статистика. – Т.1: Основы моделирования и первичная обработка данных. – 1983. – 343 с. – Т.2: Исследование зависимостей. – 1985. – 486 с.

36.Андерсон Т. Статистический анализ временных рядов: Пер. с англ. – М.: Мир, 1976. – 455 с.

37.Ушацький С.А., Поколенко В.О., Коваль В.І. Вибір пріоритетів щодо об'єктів інвестиційного процесу в умовах недостатньої інформаційної визначеності // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: Зб. наук. праць. Вип. 2. – К.: КДТУБА, 1997. – С.35-38.

38.Беркута А.В. Сучасний стан та деякі напрями реформування будівельної галузі у 2002-2004 рр. // Будівництво України. – 2002. – №2. – С.2-5.

39.Крушевський А.В. Системний підхід у визначенні економічної ефективності інвестицій // Будівельне виробництво: Наук.-техн. зб. Вип.42. – К.: НДІ будівельного виробництва, 2001. – С.72-74.

40.Поколенко В.О. Стохастичний алгоритм раціоналізації інвестиційного портфеля // Будівельне виробництво: Наук.-техн. зб. Вип.42. – К.: НДІ будівельного виробництва, 2001. – С.74-77.

41.Сухоруков А.І. Механізм ефективного використання прямих іноземних інвестицій // Будівельне виробництво: Наук.-техн. зб. Вип.42. – К.: НДІ будівельного виробництва, 2001. – С.79-85.

42.Михельс В.А., Вахович И.В. Интенсивность капитальных инвестиций и предпринимательский проект – критерий их эффективности // Будівельне виробництво: Наук.-техн. зб. Вип.42. – К.: НДІ будівельного виробництва, 2001. – С.68-72.

43.Сташевський С.Т. Рациональні форми інвестування і організаційно-економічного забезпечення житлової забудови великих міст // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: Зб. наук. праць. Вип.8. – К.: КНУБА, 2000. – С.216-221.

44.Шапіро Б.А. Інжинірингова система управління великими інвестиційно-будівельними проектами // Науковий вісник будівництва: Наук.-техн. зб. Вип. 11. – Харків: ХДТУБА, ХОТВ АБУ, 2000. – С.298-303.

45.Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. – М.: Дело, 1992. – 702 с.

46.Соколовская З.Н. Диагностика хозяйственных ситуаций в деятельности предприятия. – Одесса: ОЦНТ и ЭИ, 1995. – 120 с.

47.Закорко Е.П. К проблеме бизнес-планирования в строительстве // Строительное производство. Вып.35. – 1995. – С.164-166.

48.Закорко О.П. Економічна діагностика і оцінка в системі стратегічного управління будівельною фірмою // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах

формування ринкових відносин: Зб. наук. праць. Вип. 4. – К.: КДТУБА, 1998. – С.108-114.

Отримано 26.08.2004

УДК 657.372.2

С.Н.БУЛЫГА

ГП «Газ - тепло» НАК «Нефтегаз Украины», г.Киев

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕОРИИ НЕЧЕТКИХ МНОЖЕСТВ ДЛЯ РЕШЕНИЯ ЗАДАЧИ МНОГОМЕРНОЙ КЛАССИФИКАЦИИ ОБЪЕКТОВ КОММЕРЧЕСКОЙ НЕДВИЖИМОСТИ

Рассматриваются вопросы снижения субъективизма оценочных процедур в рамках сравнительного подхода к оценке коммерческой недвижимости. С целью повышения адекватности результатов оценки и уменьшения влияния субъективного фактора предложено проводить классификацию объектов коммерческой недвижимости как предварительный этап построения моделей регрессии. Алгоритм классификации и идентификации объектов коммерческой недвижимости предлагается разработать с использованием положений теории нечетких множеств.

Развитие частной собственности и конкурентных рынков в отечественной экономике определяет актуальность оценки рыночной стоимости недвижимости как первоосновы национального богатства. Результаты такой оценки должны соответствовать критериям адекватности, объективности, а также полноты учета существенных показателей, определяющих ее рыночную стоимость. Однако получение результатов, соответствующих указанным критериям, на практике усложнено, с одной стороны, субъективизмом эксперта, проводящего оценку, а с другой – дефицитом рыночных данных, в частности о совокупности экономических показателей, характеризующих объект оценки.

Данные ограничения обуславливают использование в расчетах при применении сравнительного подхода данных об объектах, замещающих объект оценки с точки зрения его потенциального пользователя. При этом эксперт моделирует стоимость объекта оценки на основании его сходства с замещающими объектами по отобранному числу существенных характеристик или элементов сравнения.

В настоящее время разрабатываются статистические методы оценки недвижимости, основанные на положениях теории корреляционного и регрессионного анализов. Работы ведущих украинских и российских специалистов в области оценки С.А.Сивца, И.А.Левыкиной, С.В.Грибовского [1, 5, 6] позволяют применять на практике алгоритмы оценки, снижающие субъективизм эксперта и позволяющие повысить адекватность полученных результатов.

Анализ оценочных процедур, предусмотренных методами сравни-